

Asia: VN/10831/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Väliotsikot

Yleiset huomiot mietinnöstä ja siihen sisältyvistä ehdotuksista sekä ympäristörikosdirektiivin velvoitteiden täytäntöönpanosta

Esityksessä ehdotetaan rikoslain 48 ja 48 a lukujen muuttamista ympäristörikoksia koskevan sääntelyn ajantasaistamiseksi ja Euroopan unionin ympäristörikosdirektiivin täytäntöön panemiseksi. Esitykseen sisältyy uusia rikosnimikkeitä, kuten metsäkatorikos ja ilmakehän heikentämistä koskevat rikokset, sekä eräiden rikosten rangaistusasteikkojen ankaroittamista. Lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuuta laajennettaisiin. Esitykseen sisältyy myös muutoksia pakkokeinolakiin siten, että eräät vakavat ympäristörikokset lisättäisiin telekuuntelun ja muiden salaisten pakkokeinojen käyttöalan piiriin. Pakkokeinojen käyttöalaa laajennettaisiin myös rikoksiin, joilla voi olla yhteys terroristisessa tarkoituksessa tehtyihin rikoksiin.

Esityksen tavoitteena on tehostaa vakavien ympäristörikosten ennalta ehkäisyä ja selvittämistä sekä varmistaa EU-oikeuden velvoitteiden täytäntöönpano. Kärjäoikeus pitää esityksen tavoitteita sinänsä perusteltuina. Samalla esitykseen sisältyvät muutokset merkitsevät rikosoikeudellisen vastuun laajentamista ja rangaistusten ankaroitumista, mikä korostaa sääntelyn täsmällisyyden, ennakoitavuuden ja suhteellisuuden merkitystä sekä muutosten vaikutusten huolellista arviointia tuomioistuinten toiminnan kannalta.

Kärjäoikeuden näkökulmasta uudistus lisää asioiden oikeudellista ja tosiseikallista vaativuutta. Useat säännökset edellyttävät ympäristöoikeudellisen erityissääntelyn ja EU-oikeuden tuntemusta, mikä korostaa koulutuksen ja riittävien resurssien merkitystä.

Huomiot syyteoikeuden vanhentumista koskevista ehdotuksista (rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentti)

Kärjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot rikoslain 9 luvun 5 §:ään ehdotettavista, yhteisösakon asteikkoa koskevista muutosehdotuksista sekä ehdotuksista pakoterikoksia koskevan yhteisösakon asteikon osalta (rikoslain 46 luvun 13 §)

Kun yhteisösakko otettiin käyttöön vuonna 1995, sen asteikoksi säädettiin 5 000–5 000 000 markkaa. Siirryttäessä vuonna 2001 euroon asteikoksi säädettiin siihenastista markka-asteikkoa vastaavasti 850–850 000 euroa. Yhteisösakon asteikkoa ei ole sen käyttöaikana korotettu. Pelkästään elinkustannusindeksiin ja inflaatioon nähden asteikkoa olisi merkittävästi korotettava, jotta se olisi edes samalla tasolla kuin vastuumuotoa käyttöön otettaessa.

Ehdotuksen mukaan yhteisösakon alin määrä korotettaisiin nykyisestä 850 eurosta 2 000 euroon eli hieman yli kaksinkertaiseksi. Ensimmäisen momentin perusasteikon mukainen yhteisösakon enimmäismäärä, 3 000 000 euroa, olisi runsaat kolminkertainen verrattuna nykyisen asteikon enimmäismäärään 850 000 euroon.

Pykälän uudessa toisessa momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että jos oikeushenkilö, jonka toiminnassa rikos on tehty, on erittäin suuri, yhteisösakon alin rahamäärä on 15 000 euroa ja ylin rahamäärä 40 000 000 euroa, kuitenkin enintään viisi prosenttia oikeushenkilön maailmanlaajuisesta liikevaihdosta tai muusta vastaavasta tuotosta yhteisösakon määräämistä edeltäneellä tilikaudella.

Yhteisösakon asteikon merkittävä korottaminen perustuu ympäristörikosdirektiivin ja eräissä muissakin uudemmissa rikosoikeudellisissa direktiiveissä asetettuihin velvoitteisiin. Käräjäoikeus haluaa tuoda esille, että muutos vaikuttaa erityisesti työturvallisuusrikoksiin. Kun tuomioistuimien velvoittaa oikeushenkilön suorittamaan yhteisösakkoa, syynä on tyypillisesti työturvallisuusrikos.

Käräjäoikeuden näkökulmasta uusi kaksitasoinen asteikko lisää seuraamusharkinnan vaativuutta. Erityisesti erittäin suuria oikeushenkilöitä koskeva liikevaihtoperusteinen enimmäismäärä edellyttää taloudellisen aseman huolellista selvittämistä ja voi lisätä asiantuntijanäytön tarvetta. Yhteisösakon enimmäismäärän säätäminen tukee kuitenkin seuraamusten ennakoitavuutta ja laillisuusperiaatteen toteutumista.

Huomiot törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ja terroristisessa tarkoituksessa tehtyjä rikoksia koskeviin pykäliin ehdotettavista muutoksista (rikoslain 15 luvun 10 § ja 34 a luvun 1 §) sekä niihin liittyvistä muutosehdotuksista (rikoslain 1 luvun 7 § ja 34 a luvun 15 §)

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot ympäristön turmelemista koskevaan pykälään (rikoslain 48 luvun 1 §) ehdotettavista muutoksista

- a) 1 momentti
- b) 2 momentti
- c) 3 momentti
- d) ehdotettava uusi 4 momentti

Ehdotetun säännöksen rakenne muodostuu muutosten jälkeen laajaksi ja yksityiskohtaiseksi. Tämä on osin välttämätöntä laillisuusperiaatteen täsmällisyysvaatimuksen vuoksi.

Käräjäoikeuden näkökulmasta keskeiseksi muodostuu rikoksen ja hallinnollisen rikkomuksen välinen rajanveto sekä perus- ja törkeän tekemuodon välinen arviointi. Soveltamiskäytännössä korostuu huolellinen tunnusmerkistöiharkinta ja lain esitöiden perustelujen selkeyden tärkeys.

Huomiot ympäristörikkomusta ja tuottamuksellista ympäristön turmelemista koskeviin pykäliin (rikoslain 48 luvun 3 ja 4 §) ehdotettavista muutoksista

Ympäristörikosdirektiiviin ei sisälly siinä määriteltyjen rikosten vähimmäisrangaistusta koskevia velvoitteita. Käräjäoikeus yhtyy siihen näkemykseen, että direktiivistä ei voida katsoa aiheutuvan estettä lievältä tekemuodosta säätämislle.

Tuottamuksellisten tekemuotojen soveltamisessa näyttökysymykset ovat usein keskeisiä. Käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että huolimattomuuden arviointiperusteiden tulee säilyä selkeinä ja ennakoitavina.

Huomiot ehdotettavista uusista jäterikosta ja törkeää jäterikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 a ja 4 b §:t)

Jäterikosta koskevien ehdotusten myötä rangaistavien tekojen ala laajentuisi joiltakin osin. Erityisen merkittävä muutos rangaistavuuden alassa olisi niiden tekojen kohdalla, joissa on kyse vaarallisen jätteen kuljetuksesta vastoin säännöksessä mainittuja vaarallisten aineiden kuljetuksesta annetun lain säännöksiä tai mainitun lain nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä tai mainitussa laissa edellytetyn luvan vastaisesti. Myös tahallisen rikoksen yrityksen rangaistavaksi säätämisen myötä rangaistavuuden ala laajenisi. Monen jäterikosta koskevan pykälän kattaman teon kohdalla rangaistussääntely ankaroituisi merkittävästi nykyisestä. Törkeän tekemuodon soveltamiskynnys tulee määrittämään oikeuskäytännössä. Käräjäoikeus korostaa suhteellisuusperiaatteen huomioon ottamista.

Huomiot ehdotettavista uusista ilmakehän heikentämistä ja törkeää ilmakehän heikentämistä koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 c ja 4 d §:t)

Vastaavat teot on nykyisin säädetty rangaistavaksi olennaisilta osin ympäristönsuojelulaissa sakonuhkaisena ympäristönsuojelulain rikkomisena. Ehdotetusta lakimuutoksesta seuraisi seuraamussääntelyn selvä ankaroituminen selllaisten tekojen osalta, joista ei aiheudu abstraktia vaaraa ympäristölle tai terveydelle ja jotka siten eivät olisi rangaistavia ympäristön turmelemisena. Käräjäoikeus korostaa tältäkin osin suhteellisuusperiaatteen huomioon ottamista.

Huomiot ehdotettavista uusista ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikosta ja törkeää ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 e ja 4 f §:t)

Ehdotettu sääntely merkitsisi, että rangaistavien tekojen ala laajentuisi joiltakin osin. Rangaistavuus laajentuisi ehdotuksen myötä kattamaan myös tahallisen rikoksen yrityksen. Eräiltä osin ehdotuksen mukainen lakimuutos merkitsisi rangaistussääntelyn merkittävää ankaroitumista. Käräjäoikeus korostaa tältäkin osin suhteellisuusperiaatteen huomioon ottamista.

Huomiot ehdotettavasta uudesta vieraslajirikosta koskevasta rangaistussäännöksestä (rikoslain 48 luvun uusi 4 g §)

Ehdotuksen mukaan rangaistavuuden alassa tapahtuisi joitakin muutoksia, minkä ohella rangaistavuus tulisi nykyisestä poiketen kattamaan tahallisen rikoksen yrityksen. Ehdotettu sääntely merkitsisi, että Unionin kannalta merkityksellisiä haitallisia vieraslajeja koskevien tekojen osalta rangaistussääntely ankaroituisi selvästi niiden tekojen osalta, jotka olisivat omiaan aiheuttamaan säännöksen mukaisen vahingon. Kansallisesti merkityksellisiä haitallisia vieraslajeja koskevien tekojen osalta rangaistavuuden alassa ei tapahtuisi muutoksia, mutta näitä tekoja koskeva rangaistussääntely ankaroituisi selvästi sellaisen teon kohdalla, joka olisi omiaan aiheuttamaan huomattavaa vahinkoa ympäristölle taikka kuoleman tai vakavan vamman tai sairauden ihmiselle.

Huomiot luonnonsuojelurikosta koskevaan pykälään (rikoslain 48 luvun 5 §) ehdotettavista muutoksista

Ehdotettavien muutosten kattamiin tekoihin tulisi rikoslain 48 luvun 9 §:n mukaisesti sovellettavaksi oikeushenkilön rangaistusvastuu, mikä vastaa direktiivin 6 artiklan vaatimuksia mainittujen direktiivin 3 artiklan 2 kohdan alakohtien osalta.

Ehdotettavat muutokset merkitsisivät rangaistussääntelyn ankaroitumista muutosten kattamien tekojen kohdalla. Lisäksi ehdotettavien muutosten johdosta rangaistavien tekojen ala laajenisi yrityksen rangaistavuuden osalta.

Huomiot ehdotettavasta uudesta ympäristön tuhoamista koskevasta rangaistussäännöksestä (rikoslain 48 luvun uusi 5 b §)

Ehdotettu ympäristön tuhoamista koskevan rangaistussäännöksen säätäminen ei merkitsisi rangaistavuuden alan laajenemista. Muutoksen myötä nykyisin törkeänä ympäristön turmelemisena ja törkeänä luonnonsuojelurikoksena rangaistavien tekojen enimmäisrangaistus ankaroituisi merkittävästi niiden tekojen kohdalla, jotka aiheuttaisivat ympäristön tuhoamista koskevan säännöksen mukaisen vakavan vahingon siinä tarkoitettulle ympäristö- tai luontoarvolle. Vieraslajirikoksen tunnusmerkistön täyttävien tekojen osalta ympäristön tuhoamista koskevasta säännöksestä aiheutuisi erittäin merkittävä rangaistusasteikon ankaroituminen niiden tekojen kohdalla, jotka aiheuttavat ympäristön tuhoamista koskevassa pykälässä tarkoitettun vakavan vahingon ympäristölle.

Käräjäoikeus toteaa, että kyse on vakavasta rikostyyppistä, jonka soveltamisen tulee rajautua poikkeuksellisen vakaviin tekoihin. Korkea soveltamiskynnys on tärkeä suhteellisuusperiaatteen kannalta.

Huomiot ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehtyä ympäristörikosta koskevaan pykälään ehdotettavista muutoksista (rikoslain 48 luvun 10 §)

Käräjäoikeudella ei ole tältä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot rikoslain 48 ja 48 a lukuun ehdotettavista uusista soveltamisalasäännöksistä, jotka koskevat tietyissä tilanteissa luvan nojalla toimimisen rinnastamista ilman lupaa toimimiseen (rikoslain 48 luvun 7 a § ja 48 a luvun 4 b §)

Ehdotettava säännös merkitsisi rajattua puuttumista niin sanottuun luottamuksensuojan periaatteeseen ja viranomaisen tekemän lupapäätöksen pysyvyyteen, mutta se kattaisi vain pykälässä tarkoitetut poikkeukselliset tilanteet, joissa luvanhaltijan menettelylle ei olisi perusteltua antaa luottamuksensuojaa.

Kyse on uudesta kriminalisoinnista ja luvan nojalla toimimisen rinnastaminen ilman lupaa toimimiseen edellyttää tarkkarajaista soveltamista. Oikeusvarmuus ja luottamuksensuoja edellyttävät, että kriminalisointi koskee vain olennaisia ja vakavia poikkeamia.

Huomiot ehdotettavista uusista metsäkatorikosta ja törkeää metsäkatorikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 a luvun uudet 3 c ja 3 d §:t) sekä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaan rikoslain 48 a luvun 6 a §:ään ehdotettavista muutoksista

Ehdotetut säännökset laajentavat rikosvastuuta merkittävästi myös oikeushenkilöiden osalta. Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltaminen edellyttää huolellista laiminlyöntiarviointia ja taloudellisen aseman selvittämistä.

Huomiot pakkokeinolakiin ja poliisilakiin ehdotettavista muutoksista

Uudistus laajentaa salaisten pakkokeinojen käyttöalaa erityisesti törkeän jäterikoksen, ympäristön tuhoamisen sekä terroristisessa tarkoituksessa tehdyn ympäristön tuhoamisen tutkinnassa. Telekuuntelu tulisi mahdolliseksi törkeän jäterikoksen selvittämisessä sekä ympäristön tuhoamista koskevissa rikoksissa, mikä vastaa sääntelyä, joka koskee jo nykyisin törkeää ympäristön turmelemista. Lisäksi asuntokuuntelua koskevaa sääntelyä täydennettäisiin siten, että myös terroristisessa tarkoituksessa tehty ympäristön tuhoaminen kuuluisi niiden rikosten joukkoon, joiden tutkinnassa asuntokuuntelua voidaan käyttää. Muutokset toteuttavat ympäristörikosdirektiivin edellytyksen siitä, että vakavien rikosten tutkinnassa on käytettävissä tehokkaat ja oikeasuhteiset tutkintakeinot.

Käräjäoikeus pitää salaisten pakkokeinojen käytön laajentamista perusteltuna erityisesti törkeän jäterikoksen ja ympäristön tuhoamisen osalta, koska tällaiset rikokset voivat olla vakavia, pitkäkestoisia ja vaikeasti havaittavia, ja niihin voi liittyä järjestäytyneitä toimintaa. Samoin on johdonmukaista, että terroristisessa tarkoituksessa tehty ympäristön tuhoaminen rinnastetaan muihin terroristisessa tarkoituksessa tehtyihin rikoksiin myös salaisten pakkokeinojen käyttöedellytysten osalta.

Käräjäoikeus korostaa kuitenkin, että salaisten pakkokeinojen käyttö merkitsee merkittävää puuttumista perusoikeuksiin, minkä vuoksi niiden käytön tulee jatkossakin perustua tarkkarajaisiin edellytyksiin, tuomioistuimen lupaharkintaan ja suhteellisuusperiaatteen huolelliseen arviointiin.

Salaisten pakkokeinojen käyttöalan laajentaminen lisää myös tuomioistuinten tehtäviä pakkokeinojen lupamenettelyssä ja valvonnassa, mikä lisää tuomioistuinten työmäärää ja korostaa riittävien resurssien merkitystä.

Huomiot kansalaisuuslakiin, rajavartiolaiton ja Puolustusvoimien virka-avusta poliisille annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot hankintalakiin ja erityisalojen hankintalakiin ehdotettavista muutoksista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot rikosrekisterilakiin ehdotettavista muutoksista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot merenkulun ympäristönsuojelulakiin ehdotettavista muutoksista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot luonnonsuojelulakiin ehdotettavista muutoksista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot Suomen talousvyöhykkeestä annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot vieraslajeista aiheutuvien riskien hallinnasta annettuun lakiin ehdot

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot EU:n metsäkatoasetuksen velvoitteiden valvonnasta ja seuraamuksista annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot muista ehdotettavista lainsäädäntömuutoksista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot ympäristörikosdirektiivin säännöksistä, joiden ei mietinnössä katsota edellyttävän lainsäädäntömuutoksia

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot ehdotusten pääasiallisten vaikutusten tarkastelusta

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot muita toteuttamisvaihtoehtoja koskevasta arvioinnista

Käräjäoikeudella ei ole näiltä osin erityistä lausuttavaa.

Huomiot suhdetta perustuslakiin ja säätämisyjärjestystä koskevasta jaksosta

Käräjäoikeus pitää perusteltuna, että esityksestä pyydetään perustuslakivaliokunnan lausunto. Ehdotuksiin sisältyy perusoikeuksien kannalta merkityksellisiä kysymyksiä, jotka koskevat erityisesti rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttämää sääntelyn täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta, rangaistusasteikkojen merkittävää ankaroitumista suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta sekä luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan puuttuvien salaisten pakkokeinojen käyttöalan laajentamista.

Lisäksi luvanvaraisen toiminnan rinnastaminen ilman lupaa toimimiseen tietyissä tilanteissa edellyttää huolellista arviointia oikeusturvan ja luottamuksensuojan kannalta.

Perustuslakivaliokunnan lausunto on tarpeen sääntelyn perustuslainmukaisuuden varmistamiseksi.

Muut huomiot

Käräjäoikeus toteaa, että uudistus laajentaa rikosoikeudellista sääntelyä, ankaroittaa seuraamuksia ja lisää salaisten pakkokeinojen käyttöalaa, mikä kokonaisuutena lisää tuomioistuinten käsiteltäväksi tulevien asioiden määrää ja vaativuutta. Erityisesti seuraamusharkinnan, tunnusmerkistön soveltamisen sekä pakkokeinojen lupaharkinnan merkitys korostuu.

Sääntelyn tehokas ja asianmukainen soveltaminen edellyttää riittäviä henkilöstöresursseja sekä koulutusta tuomareille ja muille rikosprosessin toimijoille. Tuomioistuinten toimintaedellytykset tulee turvata siten, että ne voivat hoitaa lakisääteiset tehtävänsä asianmukaisesti myös sääntelyn laajentuessa ja vaativuuden kasvaessa.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Jokela Henna
Helsingin käräjäoikeus - Lausunnon valmistellut osastonjohtaja,
käräjätuomari Petteri Plosila